

землею для забудови. Але за умови, що такі дії не мають ознак самовільного захоплення земельної ділянки.

Література

1. Постанова Верховної Ради України від 30 червня 1995 р. // Житлове законодавство України / Укл.: М.К. Галантич, Г.І. Коваленко. – К.: Юрінком Інтер, 1998.
2. Гуревський В.К. Право власника на забудову земельної ділянки // Земельне право України: Теорія і практика. – 2007. – № 1. – С. 19–24.
3. Гонгало Р.Ф. Суперфіцій у римському приватному праві та його рецесія у цивільному праві України: Автореф. дис... канд. юрид. наук. – К., 2000. – 18 с.
4. Іванова Є.О. Правові засади планування використання земель житлової та громадської забудови у містах // Правове життя сучасної України: Тези доп. 9-ї звітної наук. конф. проф.-викл. і аспірант. складу / Відп. ред. Ю.М. Оборотов // Одеська нац. юрид. акад. – О.: Фенікс, 2006. – С. 299–302.
5. Цивільний кодекс України: Наук.-практ. коментар. – 3-є вид., перероб. та доп. / За ред. Є.О. Харитонова. – Х.: Одісей, 2006.
6. Цивільний кодекс України: Коментар / За заг. ред. Є.О. Харитонова, О.М. Калітенко. – Х.: Одісей, 2003.
7. Справочник по законодательству для исполнительных комитетов Советов депутатов трудящихся. – 3-е изд. – М.: Госиздат юрид. лит., 1953. – Т. 1.
8. Жилищное и жилищно-строительное законодательство / Под ред. С.Н. Ландкофа. – К.: Будівельник, 1964.
9. Саниахметова Н.А., Харитонов Е.О. Жилищное законодательство (в вопросах и ответах). – М.: Юрид. лит., 1991.
10. ЗП УРСР. – 1959. – № 6. – Ст. 75.
11. Рамзаев В.П. Права граждан при изъятии земель и сносе домов. – М.: Юрид. лит., 1974.

УДК 347.131

Д.О. Маріц

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СТРОКІВ (ТЕРМІНІВ) ТА ЇХ КЛАСИФІКАЦІЯ

Цивільне право відіграє надзвичайно важливу роль у захисті інтересів громадян і суспільства в цілому. Стратегічна лінія на нормалізацію становища в Україні визначає необхідність повніше враховувати фактор часу в господарській діяльності й при вирішенні соціальних проблем.

Будь-яка подія разом із суспільними відносинами, які регулюють цивільне право, існує в просторі й часі. Він відіграє істотну роль у цивільних правовідносинах. Суб'єктивні права і юридичні обов'язки їхніх учасників виникають, розвиваються і припиняються в певний час. Здійснення і захист цивільних прав тісно пов'язані з фактором часу [7, 138]. Строки, які встановлюються в цивільних правовідносинах, є важливим правовим засобом цілеспрямованого регулювання діяльності громадян і організацій.

Питання про роль та місце строків у цивільному праві у своїх працях розглядали Т. Боднар, Т.М. Вахонєва, В.П. Грибанов, А.В. Жгунова, В.В. Луць, Н.П. Фридман.

Актуальність досліджуваного питання полягає в тому, що радянське законодавство не містило визначення строку і не вказувало на сутність терміну в цивільному праві [13, 1]. Сучасне законодавство багатьох інших держав також не розкриває назване поняття, хоча може містити спеціальні норми про строки [13, 1]. І тільки чинний ЦК у ст. 251 вперше закріпив поняття строків і термінів, визначивши їх принципову різницю. Як правова форма, строки (терміни) можуть спрямовувати волю і поведінку учасників суспільних відносин на досягнення поставлених цілей, надають можливість з необхідною точністю визначити часові межі здійснення та захисту цивільних прав. Строки та терміни дисциплінують учасників цивільних правовідносин, забезпечують чіткість і визначеність у правах та обов'язках суб'єктів [9, 184].

Отже, строком є певний період у часі, зі впливом якого пов'язана дія чи подія, яка має юридичне значення [4, 125]. Терміном є певний момент у часі, з настанням якого пов'язана дія чи подія, яка має юридичне значення (ст. 251 ЦК) [4, 125].

Точне дотримання учасниками цивільних правовідносин строків здійснення приналежних їм прав є необхідною умовою реального забезпечення їхніх матеріальних та моральних інтересів. Тобто юридичне значення має саме вплив певного проміжку часу, у результаті якого виникають, змінюються або припиняються цивільні правовідносини.

Поняття терміну взагалі можна назвати новим для цивільного права, бо традиційно воно не виділялося окремо, а розглядалося як складова частина строку. Однак, безумовно, справедливим є виділення самостійного поняття терміну, що визначається як момент у часі, з настанням якого пов'язується виникнення, зміна та припинення цивільних правовідносин.

Відповідно до ч. 3 ст. 251 строк та термін можуть бути визначені актами цивільного законодавства, правочином або рішенням суду. Неоднаковість строків, що регулюються цивільним правом, зумовлює потребу їх класифікації. Строки в цивільному праві групуються за різними критеріями [9, 184]:

1. За підставами (джерелами) встановлення строки (терміни), які визначаються:

- законом – це строки, що визначаються законодавчими органами в актах цивільного законодавства, тобто норми, які встановлюють такі строки (терміни), як правило, є імперативними [12, 173];

- договором – це строки, що визначаються сторонами в правочинах за їхнім бажанням, будь-якої тривалості, якщо інше не передбачено в законі;

- адміністративним актом;

- судовим строком – це строки, що встановлюються судом, господарським або третейським судом.

2. За ступенем самостійності учасників цивільних правовідносин:

- імперативні – що не підлягають зміні за згодою сторін (наприклад, скорочення строку позовної давності);

- диспозитивні – що визначаються за угодою сторін (наприклад, строк договору найму).

3. За розподілом обсягу прав і обов'язків строки за окремими періодами часу поділяють на:

- загальні (наприклад, річний строк дії договору – це загальний строк поставки продукції);
- окремі (місячні, кварталні визначають поставку окремих партій продукції до закінчення цих проміжків часу в межах загального строку).

Загальне значення для всіх інститутів цивільного права має поділ строків (термінів) та спосіб їх встановлення. Строк визначається періодом часу, що обчислюється роками, місяцями, тижнями, днями і годинами. Термін, встановлений законом, іншими правовими актами, правочином, угодою або такий, що призначається судом, найчастіше визначається календарною датою. Строк або термін можуть бути визначені також вказівкою на подію, яка обов'язково має настати, або моментом витребування кредитора. Найбільша визначеність у взаємовідносинах сторін досягається при позначенні термінів календарними датами. Останні можуть бути конкретизовані вказівкою на години і навіть хвилини, які приурочені до певної дати.

4. За точністю визначення строки (терміни) поділяються на визначені та невизначені.

Визначеними є строки, які обчислюються способом вказівки на їх початок і закінчення, посилення на конкретну календарну дату або подію, яка має неминуче настати. Наприклад, за договором поставки сторони домовилися, що постачальник зобов'язується поставляти товар покупцеві 5 числа кожного місяця до грудня 2004 р. [12, 174].

Невизначені строки, які встановлюються способом вказівки, та приблизні дані. Наприклад, якщо строк плати за користування житлом не встановлений договором, наймач вносить її щомісяця, або якщо строк (термін) виконання боржником обов'язку не встановлений або визначений моментом пред'явлення вимоги, кредитор має право вимагати його виконання в будь-який час [12, 174]. Боржник повинен виконати такий обов'язок у семиденний строк від дня пред'явлення вимоги, якщо обов'язок негайного виконання не впливає з договору або актів цивільного законодавства (ч. 2 ст. 530 ЦК). При невизначеності строків застосовуються такі терміни, як «у розумний строк», «своєчасно», «негайно» [12, 174]. Так, якщо в договорі підряду не встановлені строки виконання роботи, підрядник зобов'язаний виконати роботу, а замовник має право вимагати її виконання в розумні строки (ст. 846 ЦК). У ряді статей ЦК оперує поняттям «розумний строк». На наш погляд, поняття «розумний строк», очевидно, означає необхідність враховувати всі конкретні обставини, в яких діють учасники правовідносин.

5. За способами встановлення строки (терміни) поділяють на такі які визначаються [12, 174]:

- певним періодом у часі (оплата товару за договором поставки);
- певним моментом у часі (конкретна календарна дата для повернення боргу);
- вказівкою на подію, яка неминуче повинна настати;
- вказівкою на подію, яка може настати, а може і не настати.

6. За правовими наслідками строки (терміни) поділяються на: правовстановлюючі, правозмінюючі, правоприпиняючі.

Правовстановлюючі строки (терміни) – це строки (терміни), з якими пов'язане виникнення цивільних правовідносин або окремих прав та обов'язків. (Наприклад, відповідальність за невиконання або неналежне виконання договору поставки настає у формі відшкодування збитків і неустойки (штрафу або пені).

Правозмінюючі строки (терміни) – це строки (терміни), по закінченню яких одні права та обов'язки припиняються і виникають інші.

Правоприпиняючі (строки) терміни – це строки (терміни), з перебігом яких законодавець пов'язує припинення певних прав та обов'язків.

Регулятивні цивільні правовідносини встановлюють строки здійснення цивільних прав та виконання обов'язків, а охоронні визначають строки захисту цивільних прав.

Строки здійснення цивільних прав та виконання обов'язків – це строки, протягом яких суб'єкти цивільних правовідносин можуть реалізовувати належні їм суб'єктивні права та виконувати обов'язки.

В юридичній літературі вказані строки поділяються на строки існування цивільних прав та присікальні (преклюзивні) строки.

До строків існування цивільних прав, зокрема, можна віднести авторське право. Так, відповідно до ч. 1 ст. 24 Закону України «Про авторське право і суміжні права», майнове авторське право діє протягом всього життя автора і 70 років після його смерті [1, 181].

Присікальні (преклюзивні) строки – це строки (терміни) для реалізації суб'єктивних прав чи виконання обов'язків, у разі нездійснення яких у певний строк (термін) права та обов'язки припиняються. Припинення прав та обов'язків, обмежених присікальним (преклюзивним) строком, відбувається обов'язково із зазначенням строку (терміну).

Суб'єктивні цивільні права підлягають захисту і їх відносять до охоронних цивільних правовідносин. Строки захисту цивільних прав – це строки, протягом яких суб'єкт цивільних правовідносин, право якого порушено, має право звертатися до компетентних державних органів з вимогою про примусове здійснення або захист свого суб'єктивного права. До таких строків належать гарантійні строки, претензійні строки, строки позовної давності. На відміну від строків позовної давності, присікальні (преклюзивні строки) – це строки існування прав та обов'язків [5, 659].

Визначення гарантійних строків (термінів) та порядок їх обчислення закріплено в Законі України «Про захист прав споживачів». Відповідно до ст. 13 цього Закону, гарантійними строками (термінами) визнаються строки (терміни), встановлені законодавством або нормативними документами, а в разі їх відсутності – договором, протягом якого виробник (виконавець) забезпечує нормальну роботу (застосування, використання) товару (роботу, послуги), у тому числі комплектуючих виробів [2, 137].

Гарантійні терміни на комплектуючі вироби повинні бути не меншими, ніж на основний виріб, якщо інше не передбачено законодавством чи догово-

ром. Гарантійний термін має зазначатися в паспорті на товар (роботу, послугу) або на його етикетці чи в будь-якому іншому документі, що додається до товару.

Гарантійний характер носять і деякі інші, передбачені законом строки (терміни). Наприклад, для лікарських засобів, харчових продуктів, виробів побутової хімії, парфюмерно-косметичних та інших товарів.

Стосовно товарів (робіт, послуг), на які гарантійні терміни не встановлено, споживач має право поставити продавцю (виробнику, виконавцю) відповідні вимоги, якщо недоліки були виявлені протягом 6 місяців, а стосовно нерухомого майна – не пізніше 3 років від дня передачі їх споживачеві. При виконанні гарантійних ремонтів гарантійний термін збільшується на час перебування товару в ремонті. Зазначений час обчислюється від дня, коли споживач звернувся з вимогою про усунення недоліків. При обміні товару його гарантійний термін обчислюється заново від дня обміну.

Претензійні строки – це строки для пред'явлення претензій. Так, особа, право якої порушено, має право звернутися до зобов'язаної особи про добровільне задоволення її вимог: про передачу речі, про припинення протиправних дій, які перешкоджають реалізувати суб'єктивне право, про визнання права. Цей спосіб захисту суб'єктивних прав є найдоцільнішим для врегулювання спорів між суб'єктами цивільних правовідносин [12, 178].

У разі, якщо відновлення порушеного суб'єктивного права не досягнуто в претензійному порядку, особа, право якої порушено, може звернутися до суду для захисту свого права в межах позовної давності. Інститут позовної давності відіграє неабияке значення для нормального розвитку цивільних правовідносин, дисциплінує учасників цих відносин, сприяє стабілізації роботи судових органів.

Велике значення відіграє строк договору (строк дії договору), оскільки він є важливою умовою багатьох цивільно-правових договорів, а для деяких договорів він є істотною умовою. Відповідно до ст. 631 ЦК, строком договору є час, протягом якого сторони можуть здійснити свої права і виконати свої обов'язки відповідно до договору. Договір набирає чинності з моменту його укладення. Сторони можуть встановити, що умови договору застосовуються до відносин між ними, які виникли до його укладення. Закінчення строку договору не звільняє сторони від відповідальності за його порушення, яке сталося під час дії договору.

Таким чином, з вище викладеного можна дійти таких висновків, що в цивільному праві строк: є певним проміжком часу (термін – моментом (миттю)); має імперативне або диспозитивне встановлення чи закріплення; має тісний зв'язок з юридичними фактами (діями та подіями); встановлюється для упорядкування цивільного обігу, договірних зобов'язань та захисту порушених прав. Загальні часові параметри функціонування правовідносин визначаються передусім правовою нормою. Поняття «строк», «термін», «давність», що відображають часові зв'язки, часто входять до змісту правових норм. Питання про роль і місце строків у цивільних правовідносинах може розглядатися в різних

аспектах: 1) як момент виникнення (початку) або припинення правовідносин; 2) як одна з умов, що означає їхній зміст; 3) як критерій оцінки правомірності поведінки суб'єктів з погляду її своєчасності. Неоднозначними залишаються погляди вчених на питання віднесення строків (термінів) до дій чи подій. За своєю правовою природою строки належать до юридичних фактів, а саме – до подій, оскільки перебіг чи настання строку має об'єктивний характер і не залежить від волі суб'єктів цивільних правовідносин [10, 198; 11, 293]. Цю думку поділяють більшість цивілістів [7, 138]. Зокрема, В. Грибанов у результаті дослідження та вивчення строків дійшов висновку, що юридичні строки займають самостійне місце поряд з юридичними подіями і юридичними діями і за своїм характером є дещо серединним між ними [8, 8-10]. У свою чергу, В. Луць вважає, що строки не можна віднести ні до дій, ні до подій, а також не може йтися, що вони займають самостійне місце в загальній системі юридичних фактів поряд з діями і подіями [14, 40]. Адже як форма час (строк) притаманний і тим, й іншим, тому виступаючи часовою формою, в якій відбуваються події і здійснюються дії (бездіяльність), строки породжують юридичні наслідки тільки у зв'язку з діями і подіями [6, 226]. Отже, цінність суб'єктивного цивільного права полягає, насамперед, у можливості його здійснення, тобто коли фізична або юридична особа, реалізуючи закладені у нього правомочності, може отримати практичну допомогу у встановлений законом строк.

Література

1. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23 грудня 1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 13. – Ст. 181
2. Про захист прав споживачів: Закон України від 01 грудня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004 р. – № 11. – Ст. 137
3. Цивільний кодекс України: Коментар/ За заг. ред. С.О. Харитонова, О.М. Калітенко. – Одеса: Юрид. літ., 2004. – 1112 с.
4. Притика Д.М., Карабань В.Я., Ротань В.Г. Науково-практичний коментар до цивільного законодавства України: В 4 т. – К.; Севастополь: Ін-т юрид. досліджень, 2000. – Т. 1. – С. 659.
5. Цивільне право. – К.: Вентурі, 1997. – С. 226.
6. Бірюков І.А., Заїка Ю.О., Співак В.М. Цивільне право України: Загальна частина. – К.: Наук. думка, 2000. – 301 с.
7. Грибанов В.П. Сроки в гражданском праве. – М., 1967. – С. 8-10.
8. Цивільне право України: Підручник: У 2 кн. / О.В. Дзера (керівник авт. кол.), Д.В. Боброва, А.С. Довгерт та ін.; За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – Кн. 1. – 590 с.
9. Гражданское право: Учебник / Под. ред. А.Г. Калпина, А.И. Масляева. – М.: Юрид. лит., 1997. – Ч. 1. – С. 198.
10. Гражданское право: Учебник / Под. ред. А.П. Сергеева, Ю.К. Толстого. – М.: Проспект, 1998. – Ч. 1. – С. 293.
11. Силенко Л.М. Цивільне право України: Навч. посіб. – К.: Алерта, 2004. – Ч. 1. – 328 с.
12. Вахонєва Т.М. Поняття та юридична природа строків (термінів) за новим цивільним законодавством України // Право України. – 2004. – № 2. – 9 с.
13. Луць В.В. Сроки в гражданских правоотношениях // Правоведение. – 1989. – № 1. – С. 40.